

Унапређење спровођења Програма заштите ваздуха 2030 за град Ваљево

ZAJEDNO
ZA ŽIVOTNU SREDINU

Израда ове публикације омогућена је уз подршку америчког народа путем Америчке агенције за међународни развој (УСАИД), у оквиру пројекта „Заједно за животну средину“, који спроводи Београдска отворена школа (БОШ). Садржај публикације искључиво је одговорност организације иРеволуција и не представља нужно ставове УСАИД-а, Владе САД, БОШ-а или осталих партнера на пројекту.

1

Резиме

6

Правни оквири
Програма
заштите ваздуха

15

Резултати
Јавних позива

33

Мониторинг систем
ваздуха у Ваљеву -
Програм контроле
квалитета ваздуха
2024-2025

О доношењу
Програма
заштите
ваздуха

4

Сценарији
ублажавања
Програма
заштите
ваздуха

10

Историјски
преглед
квалитета ваздуха
у Ваљеву

21

Квалитет ваздуха
данас - 2024. Година

36

45

План квалитета
ваздуха од 2016.
до 2021

56

Примарни
извори
честичног
загађења
у Ваљевоу

58

Методологија израде
анализе и оцена учинка
Програма заштите
ваздуха 2030 за град
Ваљево

Инспекцијски
надзор у 2023.
и 2024. Години

39

Нацрти Плана
Квалитета
Ваздуха за град
Ваљево
до данас

46

Усвојен НЕРП
већ годину
ипо дана
на снази,
али без резултата
у Ваљевоу

57

Препоруке за
унапређење
имплементације
Програма заштите
ваздуха 2030 за град
Ваљево

61

Резиме

Загађење ваздуха у Ваљевоу: Изазови, Пропусти и Надања

Вишегодишња борба за очување квалитета ваздуха у Ваљевоу наставља се с низом препрека и изазова, упркос доношењу различитих програма и регулатива у циљу смањења емисија штетних материја. Од усвајања Програма заштите ваздуха 2030 до синхронизације са локалним политикама заштите ваздуха, напоре локалне самоуправе прате неуспех у остваривању мерљивих резултата. Иако је доношењем Програма заштите ваздуха 2030, Србија показала посвећеност заштити ваздуха, недостатак адекватне имплементације је више него очигледан. Иако су постављени јасни сценарији који треба да доведу до жељеног исхода, бројне неусаглашености и недостатак ефикасног надзора доводе до тога да је град Ваљево у 2024. години био најзагађенији град у свету по ЕУ индексу квалитета ваздуха, два пута.

Унапређење квалитета ваздуха у Ваљевоу зависи од спровођења Програма, Плана квалитета ваздуха, примене законских регулатива, Програма контроле квалитета ваздуха, НЕРП-а, али и од адекватне стратегије смањења емисија из постојећих индивидуалних ложишта којима грађани управљају. Међутим, поред значајних финансијских средстава која су издвојена за ове сврхе, недостатак координације и дугорочне визије доводи до тога да се очекивани резултати не остварују. Иако су јавни позиви за пројекте смањења загађења ваздуха привукли значајна средства, недостатак ефикасног праћења реализације у трошењу буџетских средстава стварају сумњу у ефикасност ових иницијатива. Без јасних индикатора и евалуационих механизма, тешко је оценити стварне резултате ових програма. Док се стање може делимично приписати индустријским емисијама, примарно ХК Крушик, најважније емисије долазе из индивидуалних ложишта у стварању честичног загађења и прецизним мапирањем енергената који се конзумирају.

План квалитета ваздуха је доживео свој трећи нацрт и још увек

није усвојен. На догађају Climathon Valjevo постоји континуиран закључак о доношењу и имплементацији који се понавља три година за редом, као најважнијем инструменту за смањење аерозагађења, али то није довољно снажан механизам чак и ако су највиши представници ЕУ за заштиту животне средине указали на значај решавања проблема. Локална власт уверава Ваљевце да је у последњих три године замењено око 600 котлова, и то преносе локални медији све чешће. Међутим, пратећи извештаје Јавних позива, тај податак не указује на истинитост. Руку на срце, чак и да је замењен тај број, не бисмо знали од ког броја котлова која се налазе у употреби код грађана Ваљева - да одуземо, јер не постоји израђен катастар индивидуалних ложишта, док резултати истраживања која су спроведена при изради Плана квалитета ваздуха не приказују тачну, или приближно тачну цифру. Никако, ни који енергенти се користе у домаћинствима.

Недостатак адекватног инспекцијског надзора и недовољно ефикасан мониторинг систем често доводе до недостатка поузданих података и неадекватне реакције на проблеме загађења. Са тим у вези, ХК Крушик није препознат у плану инспекцијског надзора у 2024. Години, иако је 2023. Године кажњен од стране Привредног суда у Ваљевоу за прекомерно емитовање загађујућих материја. План инспекцијског надзора такође не препознаје компаније/гиганте који послују на територији града више од годину дана, а долазе из ЕУ и Кине.

У целини, упркос напорима локалне самоуправе и доносиоца одлука, борба за чистији ваздух у Ваљевоу остаје изазовна и захтева свеобухватан приступ који укључује адекватну регулативу, транспарентну имплементацију, и активно учешће локалне заједнице - једнаку партиципацију грађана. Без тога, напредак ће остати недовољан, а грађани ће и даље трпети последице аерозагађења, од којих у Србији по извештају Европске агенција за заштиту животне средине превремено изгуби живот око 17.000 особа, док по проценама СЗО у Ваљевоу сваке године превремено изгубе живот 242. особе.

Програм заштите ваздуха 2030

О доношењу Програма заштите ваздуха 2030

30. јануара 2020. године Влада републике Србије усвојила Национални план за смањење емисија главних загађујућих материја које потичу из старих великих постројења за сагоревање („Службени гласник РС”, број 10/20 - у даљем тексту: НЕРП) у циљу решавања проблема емисија из највећих извора загађења у земљи.

Међутим, како решавање овог питања изискује додатне активности на државном и локалном нивоу, Република Србија је по први пут припремила Програм заштите ваздуха у Републици Србији за период од 2022. до 2030. године са акционим планом (у даљем тексту: Програм). Битно је напоменути да су у претходном периоду циљеви и мере за заштиту ваздуха били планирани кроз Национални програм заштите животне средине.

Програм, између осталог, предлаже и националне обавезе смањења емисија за CO₂, NO_x, NH₃, PM_{2.5} и VOC, чиме Република Србија доприноси побољшању квалитета ваздуха у контексту апроксимације правним тековинама Европске уније, а нарочито у смислу транспозиције и спровођења Директиве 2016/2284/EУ о смањењу националних емисија одређених атмосферских загађујућих материја, којом се мења Директива 2003/35/EЗ и која замењује Директиву 2001/81/EЗ, која од држава чланица захтева да смањују своје емисије загађујућих материја у ваздух у односу на референтну 2005. годину и да припремају националне програме и усвајају одговарајуће ПиМ како би постигли циљеве који се односе на емисије до 2030. године и даље.

Ипак, неадекватна јавна политика управљања квалитета ваздуха у Србији би требало да се промени у позитивном смислу након 08.12.2022. године када је на влада Републике Србије усвојила Програм заштите ваздуха у Републици Србији за период од 2022. до 2030. године са акционим планом (“Сл. гласник РС”, број 140 од 22. децембра 2022.). Овај стратешки документ са великим закашњењем

је коначно дао одговор на питање забринутих грађана о стању квалитета ваздуха. У првом пасусу се наводи: „Штетни утицаји загађења ваздуха опште су познати, а загађење амбијенталног ваздуха представља велики ризик за здравље људи и животну средину.“ Тако је вишегодишње негирање и минимизирање овог проблема од стране највиших представника државе демантовано звавичним, стратешким документом владе. Експлицитно је наведена одавно позната чињеница о вези нивоа аерозагађења и угрожавања здравља изложених грађана: „Међународна агенција Светске здравствене организације за истраживање карцинома 2013. године, показало је да загађење спољашњег ваздуха изазива карциногена обољења код људи, а суспендоване честице које се налазе међу загађујућим материјама у ваздуху најчешће се доводе у везу са повећањем стопе оболелих од карцинома, нарочито плућног. Поред тога, лош квалитет ваздуха доводи до проблема са дисањем, хроничних обољења, повећања стопе хоспитализованих пацијената и превременог морталитета.“ Процена броја превремених смрти која је наведена у овом документу је нижа од сада познате јер су у калкулацију методологијом СЗО ушли резултати мониторинга за 2015. годину који је од тада проширен на већи број градова, али и даље није покривена неопходан број становника. Најновији извештај ЕЕА¹ (Европске Агенције за животну средину) наводи да је број превремених смрти у Републици Србији услед изложености повишеним концентрацијама три загађујуће материје (PM2.5, NO2 и O3) већи од 17.000. Овај податак истовремено сврстава Републику Србију на неславно треће место са 1938 година изубљених живота (YYL - Years of life lost) на 100 хиљада становника (YYL/100.000) само као последица загађења PM2.5 честицама (иза Северне Македоније - 2115 и Босне и Херцеговине 2107). Према доносиоцима овог документа „камен темељац националног оквира јавне политике у области заштите ваздуха је Закон о заштити ваздуха“ што је истина, али је још важније да је ресорни закон у појединим сегментима неадекватан, застарео и да није ажуриран већ 12 година и поред појединих иницијатива.

1 - <https://www.eea.europa.eu/publications/harm-to-human-health-from-air-pollution/>

Правни оквири у којима Програм заштите ваздуха 2030 делује, а који се односе за град Ваљево

Годинама уназад, лош квалитет ваздуха који грађани и грађанке Србије удишу представља озбиљан проблем не само за животну средину, већ и за јавно здравље. Овај сложени проблем захтева стратешки и дугорочни приступ. Одговорност за регулисање и сузбијање загађења ваздуха унутар постојећег законодавног оквира подељена је између републичке и локалне власти.

Управљање квалитетом ваздуха уређено је Законом о заштити ваздуха, који је усклађен са законодавством Европске уније. Овај закон поставља основе за успостављање, одржавање и унапређење система управљања квалитетом ваздуха, те утврђивање и примену мера с циљем смањења негативних утицаја на здравље људи и животну средину. Додатно, осигурава праћење и доступност података о квалитету ваздуха. Међутим, иако постојећи Закон о заштити ваздуха даје

Како би се очувала и унапредио квалитет ваздуха, Закон предвиђа низ инструмената јавних политика и планирања, укључујући програме заштите ваздуха, планове квалитета ваздуха, краткорочне акционе планове, те примену Националног програма за постепено смањивање годишњих максималних емисија загађујућих материја и планове оператера за смањење емисија из стационарних постројења.

Систем мониторинга квалитета ваздуха састоји се од државних, локалних и грађанских мрежа мерних станица. Координација државне мреже је у надлежности Министарства заштите животне средине, у сарадњи са другим релевантним институцијама. Агенција за заштиту животне средине, Републички хидрометеоролошки завод, заводи за јавно здравље, заштите природе и локалне самоуправе су одговорни за надзор квалитета ваздуха - у неким случајевима и приватне компаније. Локалне мреже су под ингеренцијом локалних самоуправа, које усвајају програме контроле квалитета ваздуха уз одобрење Министарства заштите животне средине. Средства за финансирање обезбеђују се из локалних буџета.

Ова свеобухватна стратегија надзора и управљања квалитетом ваздуха кључна је за даље побољшање стања животне средине и заштиту здравља становништва Србије.

Закони и подзаконски акти дефинишу:

- Закон о заштити животне средине („Службени гласник Републике Србије“, бр. 135/04, 36/09 - др. закон, 72/09 - др. закон, 43/11 - одлука УС, 14/16, 76/18 и 95/18 - др. закон);
- Закон о заштити ваздуха („Службени гласник Републике Србије“, бр. 36/09, 10/13 и 26/21 - др. закон);
- Уредба о одређивању зона и агломерација („Службени гласник Републике Србије“, бр. 58/11 и 98/12);
- Уредба о утврђивању програма контроле квалитета ваздуха у државној мрежи („Службени гласник Републике Србије“, бр. 58/11);
- Уредба о условима за мониторинг и захтевима квалитета ваздуха („Службени гласник Републике Србије“, бр. 11/10, 75/10 и 63/13);
- Уредба о граничним вредностима емисија загађујућих материја у ваздух из стационарних извора загађивања, осим постројења за сагоревање („Службени гласник Републике Србије“, бр. 111/15 и 83/21);

- Уредба о граничним вредностима емисија загађујућих материја у ваздух из постројења за сагоревање („Службени гласник Републике Србије“, бр. 06/16 и 67/21);
- Уредба о учешћу јавности у изради одређених планова и програма у области заштите животне средине ("Службени гласник РС", бр. 117/21);
- Правилник о садржају планова квалитета ваздуха („Службени гласник Републике Србије“, бр. 21/10);
- Правилник о садржају краткорочних акционих планова („Службени гласник Републике Србије“, бр. 65/10);
- Правилник о условима за издавање дозволе за мерење квалитета ваздуха и дозволе за мерење емисије из стационарних извора загађивања („Службени гласник Републике Србије“, бр. 01/12);
- Уредбу о утврђивању Програма контроле квалитета ваздуха у државној мрежи („Службени гласник РС“, број 58/11);
- Правилник о условима за издавање дозволе за мерење квалитета ваздуха и дозволе за мерење емисије из стационарних извора загађивања („Службени гласник РС“, број 1/12);
- Правилник о начину размене информација о мерним местима у државној и локалној мрежи, техникама мерења, као и о начину размене података добијених праћењем квалитета ваздуха у државној и локалним мрежама („Службени гласник РС“, број 84/10).

Секторска регулатива у вези са квалитетом ваздуха – енергетика, производња, саобраћај пољопривреда, домаћинства:

- Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине („Службени гласник РС“, бр. 135/04, 25/15 и 109/21);
- Уредбе о врстама активности и постројења за које се издаје интегрисана дозвола („Службени гласник РС“, број 84/05);

и угаљ у домаћинствима);

3) Сценарио **WAM C**: Сценарио потпуне контроле. Поред свега уведеног кроз сценарио WAM B, уводе се све неопходне мере, укључујући и конкретне локалне мере (као што су подстицаји, забране и ограничења), које имају за циљ усаглашавање са граничним вредностима емисије из Директиве 2008/50/E3 за суспендоване честице (PM2.5 и PM10), NOx, SO2 и O3.

Но, обавеза државе према овој јавној политици је да обезбеди да до 2030. године сви удишу чист амбијентални ваздух у Републици Србији. Да ли је то реално могуће без радикалне промене државне политике?

Досадашња активности институција 14 месеци од усвајања овог програма не делују оптимистички. За потребе реализације циљева Програма предложена су 3 сценарија ублажавања последица прекомерног загађења ваздуха, а овде ћемо се бавити само сценаријом **WAM C** јер нуди потпуну контролу нивоа аерозагађења у Србији, односно довођење концентрација полутаната на ниво испод граничних вредности. Истовремено треба подвући да су се високи преставници владе Републике Србије у више наврата у својим јавним наступима определили за овај сценарио као за онај који ће бити имплементиран у наредном периоду.

Према сценарију WAM C у Ваљево до 2030. године треба да је замењено 74% кућних грејних тела са 50% еко-дизајнираних пећи или котлова на пелет и 50% топлотних пумпи. Мере предвиђају бржу замену постојећих уређаја за грејање у домаћинствима новим уређајима који испуњавају захтеве Директиве о еко-дизајну уз финансијске подстицаје и уз већи проценат замене у Ваљеву где су заинтересоване стране Локална заједница и домаћинства. Планирано је да до 2030. године у Ваљеву емисије суспендованих честица (PM 10 и PM 2.5) буду смањене за 73%. У Ваљеву је планирана замена 15.400 неадекватних грејних тела до 2030. године уз убрзан проценат реализације од 2026. ПОоставља се питање, зашто тек од тада, ако је ситуација сада толико алармантна и ако се касни за више од деценије од када је познато да Ваљево има изузетно забрињавајући ниво концентрација загађујућих материја? Минимални кумулативни финансијски подстицаји за Ваљево износе 13.9 милиона евра до 2030. године.

Ваљево									
Станови укупно	47670	3351168	47441	3342651	224	14031			
Настањени станови	33590	2509490	33587	2509425	200	12426			
Ненастањени станови	7247	426853	7057	419468	20	1210			
Станови који се користе повремено	6194	376882	6164	375975	2	145			
Станови који се користе за обављање делатности	639	37943	633	37783	2	250			
Градска									
Станови укупно	27410	1977556	27405	1977398	224	14031			
Настањени станови	22288	1659089	22288	1659089	200	12426			
Ненастањени станови	3431	209432	3426	209274	20	1210			
Станови који се користе повремено	1345	86986	1345	86986	2	145			
Станови који се користе за обављање делатности	346	22049	346	22049	2	250			
Остала									
Станови укупно	20260	1373612	20036	1365253	-	-			
Настањени станови	11302	850401	11299	850336	-	-			
Ненастањени станови	3816	217421	3631	210194	-	-			
Станови који се користе повремено	4849	289896	4819	288989	-	-			
Станови који се користе за обављање делатности	293	15894	287	15734	-	-			

Табела: Станови према опремљености инсталацијама електричне енергије гаса и уређаја и основу коришћења, по општинама/градовима из Попписа 2022. година, у ком није умрђено стање индивидуалних ложишта

Како би се замена старих котлова успешно спроводила, неопходно је мапирање индивидуалних, у закону дефинисаних као мала и средња, ложишта као и мапирање енергента која се користе на територији града Ваљева. Да би се израдио катастар индивидуалних ложишта неопходно је извршити теренско истраживање којим ће се додатно разумети разлози употребе енергената која се користе у домаћинствима.

До сада, Гу Ваљева није спроводила овакву врсту истраживања, али је током израде Плана квалитета ваздуха, још код прве верзије спроведено теренско истраживање када обиђено је 6194 објекта, прикупљени су подаци о 2074 објекта/испитаника, грејне површине од око 133.334 m². Од укупног броја испитаника око 4% није хтело да каже или нису знали податак о квадратури објекта. За 3655 објекта нису могли да се добију подаци јер у том тренутку није никога било у објектима и то чини око 59% од укупног броја обиђених објекта. Међутим, истраживање није пружило детаљне одговоре којима се може успоставити јасна политика, јер резултати не приказују тачну вредност највећег проблема квалитета ваздуха у Ваљевоу, а то су индивидуална ложишта. Око 23% грађана је прикључено на толоводну мрежу, а закључак обрађивача Плана је “велики број домаћинстава” користи индивидуална ложишта.

Гориво које се користи за грејање (по бр. испитаника - објекту)	
Ел. енергија	1143
Чврсто гориво (дрво, угаљ, пелет)	749
Комбиновано (ел. енергија+плин, чврсто гориво, нафта)	150
Остало (мазут, плин)	14
Нису се изјаснили (објекат се не греје током зимског периода)	18
УКУПНО:	2074

Табела - Врсте горива које се користе за грејање испитаника/обиђених објекта

Резултати јавних ПОЗИВА

На последњем одржаном Climathon Valjevo догађају, учешће другу годину за редом узима господин Антоан Авињон, програмски менаџер делегације Европске Уније за заштиту животне средине али и партиципацију остварује и Градоначелник Ваљева три године за редом као и представници установа здравља, експерти, локални и национални медији, активисти и представници организација цивилног друштва. Као епилог дискусије током панела, Градоначелник Ваљева истиче да је у последње три године, на Јавним позивима ГУ Ваљева за смањење аерозагађења замењено или у процесу замене 600 котлова на чврсто гориво преласком на ефикаснији енергент. За тумачење резултата јавних позива узете су референтне године од 2019 до данас, што чини петогодишњи просек, иако је фокус на 2023. години, од када почиње примена Програма заштите ваздуха 2030.

2019 година - Не постоји Јавни позиви који се доводе у везу са смањењем аерозагађења;

2020. година - Не постоје јавно доступне информације истакнуте које се могу довести у везу са смањењем аерозагађења;

2021. Година - Током 2021. и 2022. године, спроведен је ЈАВНИ ПОЗИВ ЗА СУФИНАСИРАЊЕ МЕРА ЕНЕРГЕТСКЕ ЕФИКАСНОСТИ НА ПОРОДИЧНИМ КУЋАМА, СТАМБЕНИМ ЗГРАДАМА И СТАНОВИМА ЗА 2021. Годину. За време спровођења овог Јавног позива извршена је реализација у следећем броју крајњих корисника:

- **Мера:** Уградња и набавка за термичку изолацију спољних зидова, кровова, таваница и осталих делова термичког омотача према негрејаном простору кућа и стамбених заједница - 33 корисника у првом циклусу, док је накнадно додато још 5 корисника, те је укупан број 38.
- **Мера:** Замена (са набавком и уградњом) спољних прозора и врата и других транспарентних елемената термичког омотача са одговарајућим термичким својствима према негрејаним просторијама на породичним кућама и становима, са пратећим грађевинским радовима - укупан број корисника је 56.

2022. година -

- **Мера за замене постојећег енергента у индивидуалним ложиштима и прелазак на биомасу у циљу смањења аерозагађења ваздуха** пореклом из индивидуалних извора, прихваћене су пријаве 104 корисника.
- Јавни позив за доделу бесповратних средстава грађанима у спровођењу мере енергетске санације уградње соларних панела за производњу електричне енергије на породичним кућама и унапређење термотехничког система путем уградње калориметара, циркуларних пумпи, термостатских вентила и делитеља топлоте на територији града Ваљева. **Резултат Јавног позива је указо на доделу бесповратних средстава за 21 корисника.**
- **Јавни позив за доделу бесповратних средстава домаћинствима и стамбеним заједницама** за енергетску санацију стамбених зграда, породичних кућа и станова за 2022. годину. На овом позиву, **уговор је потписало 217. корисника.**
- **Уредба о енергетски угроженом купцу** - Овом уредбом ближе се прописују критеријуми и услови за стицање статуса енергетски угроженог купца, садржина захтева за стицање статуса енергетски угроженог купца, начин утврђивања испуњености услова за стицање статуса енергетски угроженог купца, доношење решења о стицању тог статуса, начин издавања и садржина решења о стицању статуса енергетски угроженог купца, рокови важења решења, садржина и обим права на умањење месечне обавезе плаћања, стицање статуса енергетски угроженог купца због здравственог стања, начин вођења евиденције енергетски угрожених купаца, начин обезбеђивања средстава за заштиту енергетски угрожених купаца, казнене одредбе и друга питања неопходна за утврђивање тог статуса.
Ова уредба се може довести у везу са аерозагађењем, јер се бави социјалним правима грађана.

2023. година - За меру замене постојећег енергента у индивидуалним ложиштима и прелазак на биомасу у циљу смањења загађења ваздуха пореклом из индивидуалних извора, прихваћене су пријаве за 136 корисника;

Јавни позив за суфинансирање мера енергетске санације породичних кућа и станова на територији града Ваљева за 2023. годину реализован је према 160. особи. Истовремено, овај Позив је забележио више жалби и за време израде овог Извештаја није процедура приведена до краја.

Град Ваљево
Комисија за реализацију мера енергетске санације
Датум: 01.04.2024. године

ОБАВЕШТЕЊЕ

Комисија се тренутно налази на терену код крајњих корисника, код којих су извршени радови.

Комисија за реализацију мера енергетске санације

За Председник комисије

Виктор Мићалић

2024. година. - 25. априла, истакнут је Јавни позив за доделу бесповратних средстава крајњим корисницима у циљу смањења аерозагађења ваздуха за који је обезбеђено 62.500.000 рсд.

**ЈАВНИ ПОЗИВ
ЗА УЧЕШЋЕ ДИРЕКТНИХ КОРИСНИКА (ПРИВРЕДНИХ СУБЈЕКТА) У
СПРОВОЂЕЊУ МЕРЕ ЗАМЕНЕ ПОСТОЈЕЋЕГ ЕНЕРГЕНТА У
ИНДИВИДУАЛНИМ ЛОЖИШТИМА И ПРЕЛАЗАК НА БИОМАСУ У ЦИЉУ
СМАЊЕЊА ЗАГАЂЕЊА ВАЗДУХА ПОРЕКЛОМ ИЗ ИНДИВИДУАЛНИХ ИЗВОРА
НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА ВАЉЕВА У 2024. ГОДИНИ**

У оквиру спровођења мере замене постојећег енергента у индивидуалним ложиштима и преласка на биомасу у циљу смањења загађења ваздуха пореклом из индивидуалних извора на територији Града Ваљева у 2024. години, а у складу са чланом 14. Правилника о суфинансирању мере замене постојећег енергента у индивидуалним ложиштима и прелазак на биомасу у циљу смањења загађења ваздуха пореклом из индивидуалних извора на територији Града Ваљева у 2024. години, расписује се Јавни позив ради избора привредних субјеката који врше испоруку и уградњу котлова и пећи на биомасу. Мера замене постојећег енергента у индивидуалним ложиштима и прелазак на биомасу, спроводи се кроз сарадњу са привредним субјектима који се баве испоруком и уградњом котлова и пећи на биомасу, а крајњи корисници бесповратних средстава су домаћинства на територији града Ваљева. Домаћинства која остваре право на суфинансирање могу набавити добра искључиво од привредних субјеката изабраних путем овог јавног позива.

Циљ спровођења мере замене постојећег енергента у индивидуалним ложиштима и прелазак на биомасу је смањење загађења ваздуха пореклом из индивидуалних извора на територији Града Ваљева.

Историјски преглед квалитета ваздуха у Ваљеву

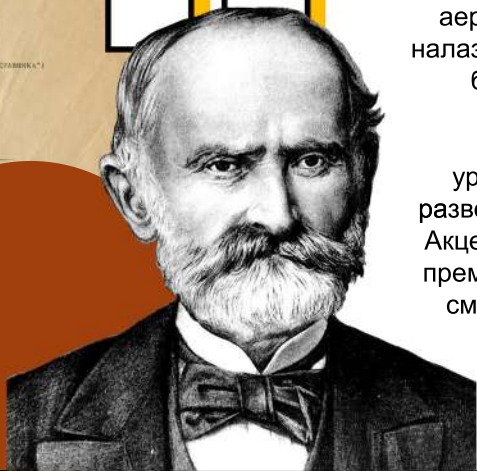

Обележаваће 50 година аерозагађења уз изложбу истраживачких налаза под називом „50 година знамо“

Грађани Ваљева, историјски посматрано не удишу квалитетан ваздух, у овом моменту без икакве сумње, више од 50 година. У прилог томе, организација иРеволуција је с почетком 2023. године, до краја марта 2024. године имплементирала пројекат 50 година аерозагађења, који открива присутност лошег квалитета ваздуха деценијама у Ваљеву али и небригу свих доносиоца одлука, у локалним и националним оквирима који су се “темељно”, са циљем смањења аерозагађења бавили овом темом. Један од циљева пројекта јесте транспарентно информисање јавности о истраживачким налазима до којих је иРеволуција дошла, бавећи се овом темом четири године. Издвојићемо најзанимљивије детаље.

МУЗЕЈ СРПСКЕ ЗЕМЉЕ
ПРВО ПАНЧИЋЕВО ПУТОВАЊЕ
СА ЛИЦЕЈЦИМА ПО СРБИЈИ

ОБЈАВЉЕНО ПО „НАСТАВНИКА“

Како би боље разумели проблем аерозагађења у ком се данас налазимо и тежили ка здравијој будућности, бавили смо се изучавањем прошлости Ваљева односно његовог урбанистичког и друштвеног развоја последњих 150 година. Акцент је био на теми односа према животној средини, стога смо започели причу од друге

половине **19. века** са белешкама истакнутог универзитетског академика и професора, српског лекара и ботаничара Јосифа Панчића.

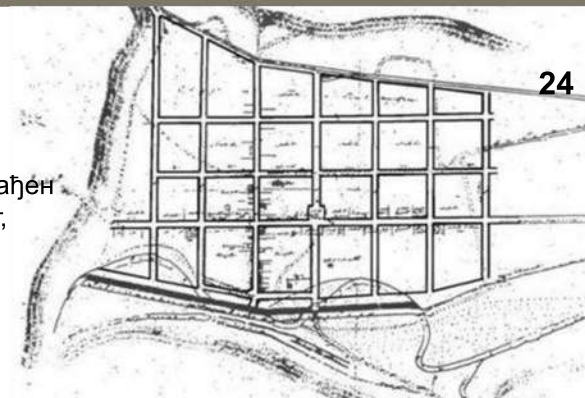
У тим списима, након посете Ваљеву, говори о његовом не тако добром географском положају, односно проблематици котлине у пространој долини реке Колубаре, јер таква средина обично страда због бујица и непроветрениости на велику штету људи који у њему живе.

Међутим, колико год то био један облик проблема даљег развоја једног града, Јосиф Панчић износи можда најбитнију ствар у тексту под називом “Јестаственица”, чији садржај говори о томе како се према природној средини правилно односити што је полазни основ, може се рећи и темељ развоја сваке урбане структуре и добро уређеног људског друштва.

Панчић

Године 1855. је израђен план развоја тада модернијег, ортогоналног Ваљева у ком се улице секу под правим углом што данас представља најуже језгро града. То се посматра као важан импулс за убрзану модернизацију и европеизацију оријенталне вароши која се ширила са десне и на леву обалу Колубаре, као и ширење свести о квалитетнијој изградњи и бољим хигијенским условима стамбених објеката.

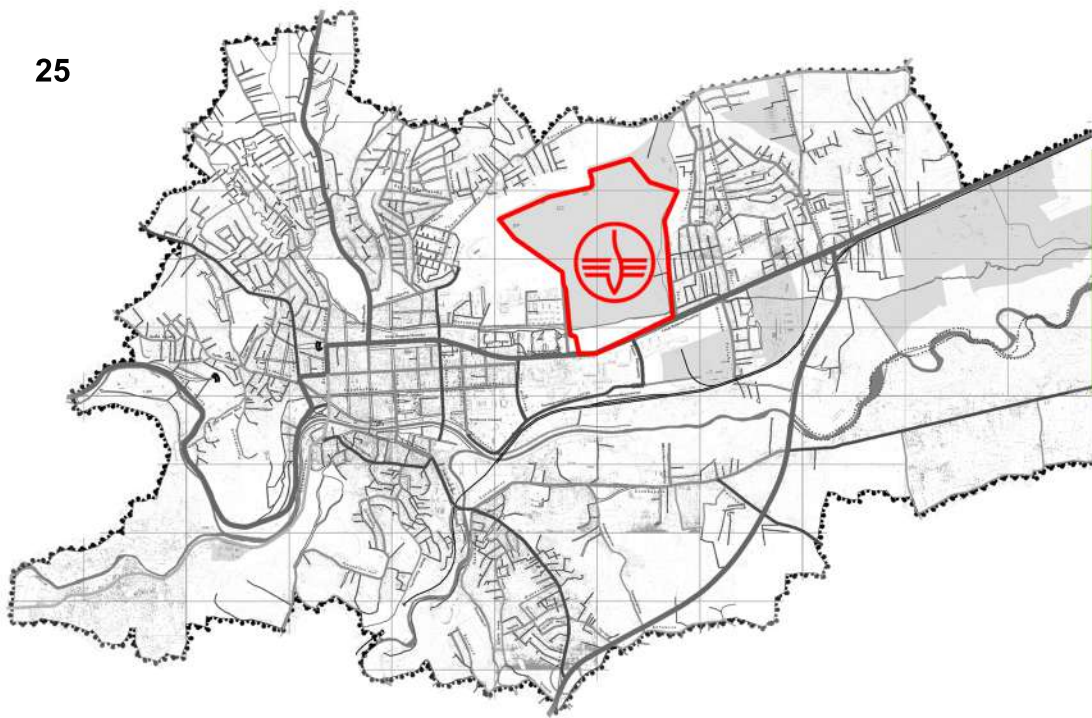

Средина двадесетог века након Другог светског рата представља почетак убрзаног развоја града - оснивала су се и нова предузећа чије су делатности између осталог биле трговина, пољопривреда и градитељство. Кључну улогу игра и чињеница да Ваљево постаје и важан индустријски центар са водећом компанијом “Вистад” изграђену 1937. године, а 1939. преименовану у данас познату ХК „Крушик“.

МАКРОЛОКАЦИЈА НАМЕНСКЕ ИНДУСТРИЈЕ

Холдинг корпорација “Крушик” а.д. се налази у Граду Ваљеву, на 100км од Београда, у некадашњој улици НОП одреда, данас Владике Николаја 59. Састоји се од управне зграде, зграде развоја, производног погона (цивилни и војни), котларнице, магацина и паркинга. Подручје наменске индустрија је данас на свега **450м ваздушном линијом од границе ваљевског плана генералне регулације “Центар”**, односно на непуних 1500м од Градског трга.

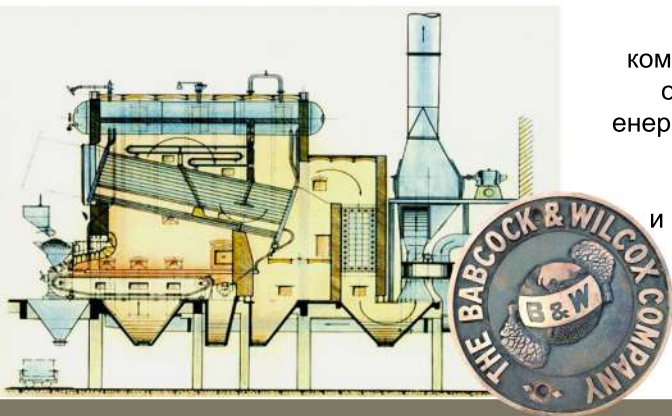

Положај ХК "Крушик", карта ГУП Ваљево, 2012. година

ЕНЕРГЕТСКО ПОСТРОЈЕЊЕ "КРУШИКА"

Котларница данас поседује четири котла, од којих два котла раде на угаљ, а два на уље за ложење НСГ-С. Котлови служе за добијање технолошке паре током целе године која покреће индустријске процесе и за загревање просторија током грејне сезоне. Котао који ради на угаљ, прецизније сирови лигнит из Колубаре (потрошње 3-5 t/h), је произведен 1927. године од

стране "The Babcock & Wilcox company" компаније која производи опрему за производњу енергије укључујући парне котлове, термоелектране и нуклеарне електране.

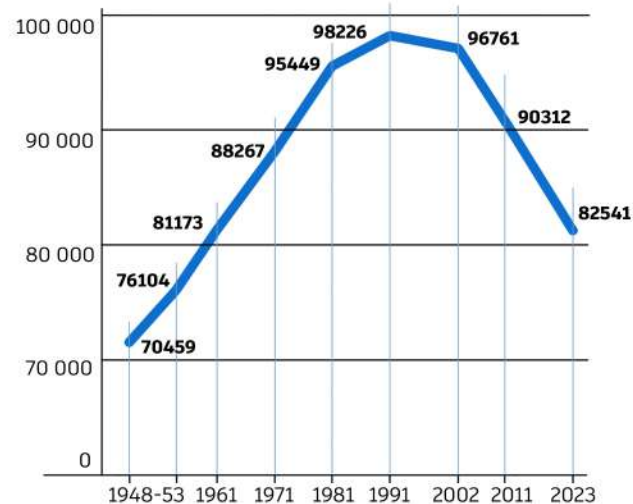

Компанија "B&W" данас ради под слоганом "Нето нулта емисија је циљ. Само такав циљ креира будућност вредну живљења". Тиме се наглашава одлучност у суочавању са загађењем животне средине и изазовима климатских промена, стварањем одрживе будућности за све нас.

Крушиков котао из 1927. ради и дан данас (2024). Сагоревањем горива издвајају се загађујуће материје у виду отпадног гаса које се емитују преко димњака у ваздух. У питању су CO, NOx, SO2, прашкасте материје (микроскопске прашине или ПМ честице).

ДЕМОГРАФИЈА И УРБАНИЗАМ 1948 - 2023

Развој града **50-их година XX века** је пратио и нагли пораст становништва. Самим тим расла је потреба за планирањем, пројектовањем и изградњом објеката стамбених намена (насеља, стамбене зграде, приватне куће).

А како се грејало зими?

Изграђени објекти било да су пословни или стамбени у другој половини XX века су пројектовани тако да имају сопствене котларнице које су сагоревале мазут или угаљ. Примера ради у самом центру града зграда Поште, Општине, “Централ-а”, зграда судова, “СДК” и стамбених зграда су истовремено у зимском периоду испуштале из димњака сличне загађујуће материје.

Такође, постојале су и стамбене зграде у којима је пројектован сваки стан са индивидуалним ложиштем и углавном су се људи грејали на угаљ или дрва. Пример таквих насеља су “Сретена Дудића”, “Миливоја Бјелице” итд. У том периоду становање мањих густина (приватне куће) се ширило и у делу Брђана, Попара, Петог Пука, Новог насеља, Душанове улице итд.

НАПРЕД
ЛИСТ ЗА ПОЛИТИЧКА И ДРУШТВЕНА ПИТАЊА

Податак који говори о аерозагађењу у периоду 1974.-1985. год. је чланак из листа “Напред” у ком се наводи следеће: “ваздух у Ваљевоу је у већем делу године загађен изнад максимума који почиње да угрожава људско здравље, а већ читаву деценију најважнији од тада донетих закључака за санирање ситуације - нису реализовани.

Такође, 1974. године констатована је и прекомерна загађеност таложним материјама, а током читаве године, аутомобили и димњаци фабрика обезбеђивали су солидну издашност SO₂ и сличних отровних састојака почесто и у хипер-максималним концентрацијама. Када се има у виду колико је Ваљево у току прошле деценије добило нових котларница и аутомобила - садашња ситуација постаје још јаснија. Томе треба додати и податак да се за 10 година и град увећао и да је увелико порастао и број домаћинстава која се греју на чврста горива, па представа о ваздуху који удишу Ваљевци, и без икаквих мерења, постаје знатно употпуњенија!”

Такође, 1974. године констатована је и прекомерна загађеност таложним материјама, а током читаве године, аутомобили и димњаци фабрика обезбеђивали су солидну издашност SO₂ и сличних отровних састојака почесто и у хипер-максималним концентрацијама. Када се има у виду колико је Ваљево у току прошле деценије добило нових котларница и аутомобила - садашња ситуација постаје још јаснија. Томе треба додати и податак да се за 10 година и град увећао и да је увелико порастао и број домаћинстава која се греју на чврста горива, па представа о ваздуху који удишу Ваљевци, и без икаквих мерења, постаје знатно употпуњенија!”

Пример насеља које је пројектовано са централним грејањем без котларница у самим зградама и насељу јесте “Колубара 2”. Грејни систем насеља изведен је тако што је био повезан са котларницом “Србијанке”, а почетком 2000.-их је повезан на систем ЈКП „Топлана-Ваљево“.

Насеље Колубара 2 важи за најквалитетнији архитектонски и урбанистички пример у ком се између осталог размишљало и о формирању простора зелених површина са ниским и високим растињем, као и пешачким стазама (“као мотив интеграције”, арх Д. Младеновић) дуж целог насеља које имају потенцијал да се том трасом данас формира и бициклистичка стаза.

ДЕВЕДЕСЕТЕ И НОВИ МИЛЕНИЈУМ

“Као и у многим градовима у Србији, сведоци смо једног узнемирујућег стања изграђене средине које карактерише махом хаотична, непланска, самоникла, бесправна, дивља, примитивна изградња”-проф. арх. Милан Лојаница, 2002. година.

Логичан, здраворазумски след обликовања града након осамдесетих година је требао бити са фокусом на што квалитетнију животну средину; тежња ка унапређењу постојећег и еколошки прихватљивим новопројектованим. Естетика би требала да се подразумева. Нажалост, 2023. године суочавамо се са вишедеценијским проблемом аерозагађења који је може се рећи настао и као процес модификације градске структуре испреплетано јавним и приватним интересом у чему су еколошки стандарди прошли испод радара законских правила и тржишних потреба.

На изложби је обрађена и тема везано за брану Стубо Ровни и насеље Колубара 2, јер стално провејава тема да су то узроци заустављања ветрова и прекомерног аерозагађења. Такве тезе морају бити научно доказане од стране стручних лица (што за наведене случајеве нису, па се самим тим одбацују) јер се овом као и сваком друштвеном темом морамо озбиљно и професионално бавити како би ишли ка решењу.

Мониторинг квалитета ваздуха у Ваљеву систематски започиње 2003. године када Завод за јавно здравље самоиницијативно почиње да прикупља податке о загађујућим честицама. Изнети су и подаци о анализи здравственог стања становништва од 2005. до 2022. год. из којих се може извући закључак да је морталитет у порасту као и најчешћа јављања лекару због болести система за дисање и хоспитализације услед болести система крвотока. Предлог мера из извештаја ЗЗЈЗ је сваке године између осталог и обезбеђивање повољније физичко-биолошке средине која утиче на здравље становништва (здрава вода за пиће, исправна храна, чист ваздух, правилно уклањање отпадних материја и др.).

Даљи подаци говоре како се све мери квалитет ваздуха **данас**: државно мерење - “Агенција за заштиту животне средине”, “х - Есо” ваздух, “Sensor community” (Еко стража и БОШ), “Климерко- ваздух грађанима”.

Као финални део изложбе приказано је покретање теме о решавању аерозагађења од **2017.** године кроз стручни и грађански активизам који траје и дан данас.

Valjevo Air Pollution: Real-time Air Quality Index (AQI)

Valjevska POSLA
VASGRAD VAS ZORJA

Отварање изложбе је почело упечатљивим перформансом о потенцијалној апокалипси која нас чека због небриге о животној средини. Кроз улогу човека који живи у 2124. години на планети Марс у космонаутском оделу које је постало једини облик гардеробе, накачен на боцу са кисеоником води монолог у ком се између осталог присећа тог плавог неба које је имао на планети Земљи.

“Дижемо зграде, зарађујемо паре, градимо каријере, али прво на листи нам је у новембру да купимо пречишћивач ваздуха и поставимо га у дневни боравак. Ми у земљи трећег света за коју је тај термин пре 70 година имао сасвим друго значење. Као што на једном од ових радова стоји „да је било сасвим разумно да пре 30 година то што смо направили еколошки преобликујемо“ десило се и све супротно. Направили смо један приказ развоја Ваљева од краја 19. века па до тога где смо данас. Градећи сопствене зоне комфора, о последицама поступака не размишљамо. Но, ствари увек могу да почну да се мењају, до нас је.” - Марија Марковић, ауторка изложбе

— УСПЕШНОСТ ЗАВИСИ ОД ЗАЛАГАЊА СВИХ

Одговорност
на свима

Мониторинг систем ваздуха у Ваљеву - Програм контроле квалитета ваздуха 2024-2025

У претходном погављу, приближили смо настанак мониторинг система за праћење квалитета ваздуха у Ваљеву још с почетком 2000. године, као и налазе првог мониторинга за период 1974-1985. Како се мерење кв. Ваздуха унапредило, а реакције свих власти у периоду од 50 година нису донеле икакав посебан помак, у последњих 2 године, пратили смо процес доношења Програма контроле квалитета ваздуха 2021-2022, као и ПККВ 2024-2025.

Приметно је да Програмом није обухваћено повећање броја мерних места и њихов распоред у локалној мрежи. Настављено је праћење загађујућих материја у складу са прописом којим се уређују услови за мониторинг и захтеви квалитета ваздуха, а крајем 2023. уз учешће на тендеру Завод за јавно здравље Ваљево добија посао праћења квалитета ваздуха у 2024. години за износ од 2.900.000. рсд. Иако Ваљево предњачи по броју прекомерно загађених дана по присутности ПМ10 односно ПМ2,5 честица, услови за мониторинг на постојећим локацијама нису створени за мониторинг суспендованих честица, уз подсећање да ЗЗЈЗ нема акредитовану опрему за мониторинг свих загађујућих материја.

Са тим у вези, Препоруке које су израдиле организације иРеволуција и Национална Еколошка Асоцијација током имплементације пројекта Дишите Пажљиво нису усвојене, јер до промена у новом програму контроле квалитета ваздуха у Ваљеву није дошло. Овим се стиче утисак да се заправо контролишу загађујуће материје за које се зна да неће показати прекорачења граничних вредности док се не прате концентрације оних (суспендоване честице - ПМ10 и ПМ2.5) за које се већ годинама зна да су главни и једини узрок сврставања Ваљева у групу градова са III категоријом квалитета ваздуха - прекомерно загађен ваздух.

Табела која приказује мониторинг локације уређаја као и врсту загађујућих материја која се прате одређена новим ПККВ 2024-2025

	Опис мерног места					Врста загађујуће материје			
	Назив	Тип	Адреса	Координате	Надморска висина (m)	SO ₂	NO ₂	PM ₁₀	Чађ
1.	Двориште Завода за јавно здравље Ваљево	Г	Владике Николаја 5	X=7411197.66 Y=4903909.78	191			X	
2.	Обданиште „Колибри“	Г	Стевана Бороте бб	X=7414086.74 Y=4904667.35	174	X	X		X
3.	Обданиште „Пчелица“	Г	Пети пук бб	X=7411672.27 Y=4904658.21	213	X	X		X
4.	Обданиште „Видра“	Г	ул. Суворорска бб	X=7412474.01 Y=4902771.96	186	X	X		X
5.	Основна школа „Сестре Илић“	Г	ул. Милована Глишића бр. 45	X=7411432.89 Y=4903047.38	195	X	X		X
6.	Обданиште „Бубамара“	Г	ул. Подгорска бб	X=7410504.70 Y=4904123.57	245	X	X		X

Легенда:

SO₂ – сумпор диоксид;

NO₂ – азот диоксид;

PM₁₀ – суспендоване честице до 10 микрона;

Г – градски тип;

Чађ – суспендоване црне честице.

Квалитет ваздуха данас - 2024. година

Иако је законска обавеза ГУ Ваљево да информише грађане о квалитету ваздуха, када је присутност загађујућих материја у ваздуха опасна по здравље, до сада није забележен ниједан случај да се то догодило, но срећом, ЗЗЈЗ Ваљево је ипак реаговао у неколико наврата.

У првим недељама јануара, Ваљево је постало епицентар због загађења ваздуха по ЕУ индексу квалитета ваздуха у свету. Пратећи дневне концентрације присутности ПМ честица државна мерна станица, званично је евидентирана алармантна концентрација ПМ10 честица - 385 микрограма по метру кубном!

“Најгори ваздух света: У Ваљевоу се дише на личну одговорност”

17. јануар 2024

“Да је оваква ситуација примећена у ЕУ, вероватно би се огласила сирена за узбуну. Јер када су изложени толикој загађености људи могу да падну у несвесност на улици, што се и дешавало”, каже за “Време” Владимир Радосављевић из ваљевског удружења грађана “иРеволуција”.

Ова цифра далеко премашује граничне вредности од 50 микрограма, постављајући Ваљево на врх неславне листе најзагађенијих градова на свету. Ситуација је постала алармантна, са прекорачењем граничних вредности скоро сваког дана током током јануара, а тај тренд се наставио и у фебруару. Тако се Ваљево придружило редовима глобално познатих градова по загађењу попут Делхија али и Тузле, улазећи у црних десет овог непријатног индекса.

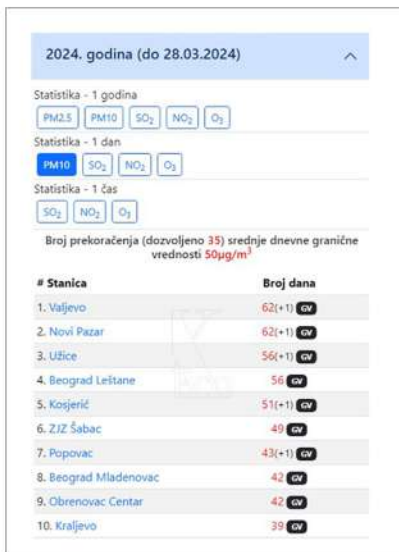
Грађани су изразили своју забринутост због неадекватног упозорења локалних власти, истичући да су били неинформисани о опасности по јавно здравље. Реакције на друштвеним мрежама су биле снажне, а вест су пренели бројни медији, ипак недовољно да се локална самоуправа огласи. У међувремену, Завод за јавно здравље

Ваљево издао је препоруке грађанима да ограниче излагање спољном ваздуху, смање физичку активност на отвореном, носе заштитне маске и посебно обратe пажњу на децу и хроничне болеснике.

28. Марта, бележимо повратак града Ваљева на прво место у Србији по прекораченим данима са прекомерним загађењем у једној календарској години. Такав тренд нам указује да је град Ваљево у периоду од 2010 године до данас, од када је присутан мониторинг Агенције за заштиту ваздуха један од градова са највишим концентрацијама полутаната, по просечним дневним вредностима, примарно ПМ10 и ПМ2.5 честицама.

Илустрације ради, у периоду од 1. јануара до 15. априла 2024. године, применом Европског индекса квалитета ваздуха (усвојеном као владе Р. Србије) на податке са аутоматске мерне станице можемо констатовати да су грађани Ваљева чак 72% времена дисали ваздух негативне категорије (лош, веома лош или изузетно лош) уз фрапантних 29% времена у категорији “Изузетно лош”. Оваквом стању допринеле су искључиво високе концентрације ПМ2.5 и ПМ10 - суспендованих честица.

У истом периоду, просечна концентрација ПМ2.5 честица је у Ваљеву износила 48,9 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, односно скоро 2,5 пута више него гранична вредност за годину дана која од 2024. године износи 20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$.

Европски индекс квалитета ваздуха
1.1.-15.4.2024.

Када се упореде средње дневне вредности концентрација ПМ2.5 у истом периоду са препорученом дневном граничном вредности Светске здравствене организације (15 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) долазимо до закључка да је ваздух у Ваљеву био прекомерно загађен чак 93 од 106 дана, односно 87,7% времена у 2024. години.

Инспекцијски надзор у 2020 - 2023. ГОДИНИ

Инспектори заштите животне средине града Ваљева вршили су инспекцијски надзор у складу са Законом о инспекцијском надзору, уз примену Закона о заштити животне средине, Закона о заштити ваздуха, Законом о заштити природе и другим законима. Приликом инспекцијских контрола инспектори су примењивали прописане процедуре и том приликом су извршили контроле и санкционисали следећи број ентитета:

2019. година - 0 кажњених

област	по сл.дужн	по захте.гра	записник	контролна листа	обавешт ења	решења	A/A
области заштите од буке	54	27	66	8	7	8	81
области заштите ваздуха од загађивања	38	9	29	15	14	7	47

2020. година - 0 кажњених

ТАБЕЛАРНИ ПРИКАЗ РАДА за период 01.01. – 31.12.2020. године

Прописи	Задужени предмети			Ток поступка							Начин решавања		Статус предмета			Санкције	
	Укупно	По службеној дужности	По пријави	Обавеш.	Напог	Конт. листа	Записник	Сл. белешка/извештај	Решење/Закупчак	Обавештење/Сл. белешка/извештај	A/A	У раду	Жалба	Кривична пријава/за привр. прескуп	Прекр. пријава	Ген. с.	
Закон о заштити од буке у животној средини	19	12	7	4	10	4	11	2	5	11	19						
Закон о заштити ваздуха	39	33	6	20	23	16	22	13	5	30	37	2					

2021. година - 0 кажњених

Пропис	Задужени предмети			Ток поступка						Начин решавања		Статус предмета			Санкције		
	Укупно	По службеној дужности	По пријави	Обавеш.	Налог	Конт. листа	Записник	Сл. белешка/ извештај	Решење/ Закључак	Обавештење/ Сл. белј	А/А	у раду	Жалба	Кривична пријава/ за прив. преступ	Прек. пријава	Прек. налог	
Закон о заштити од буке у животној средини	39	20	19	19	31	18	35	24	3	17	39		2				
Закон о заштити ваздуха	34	24	10	22	23	19	26	25	5	23	34						

2022. година - 0 кажњених

ТАБЕЛАРНИ ПРИКАЗ РАДА за период 01.01-31.12.2022 година
ИНСПЕКЦИЈА ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Пропис	Задужени предмети			Ток поступка						Начин решавања		Статус предмета			Санкције		
	Укупно	По службеној дужности	По пријави	Обавеш.	Налог	Конт. листа	Записник	Сл. белешка/ извештај	Решење/ Закључак	Обавештење/ Сл. белешка/ извештај	А/А	у раду	Жалба	Кривична пријава/ за прив. преступ	Прек. пријава	Прек. налог	
Закон о заштити од буке	42	22	20	30	33	19	19	29	9	19	42		2		1		
Закон о заштити ваздуха	34	25	9	29	26	19	31	23	5	13	34						

2023. година - 0 кажњених

01.01.-31.12.2023. године

БЕСНА ТОМИЋ – ИНСПЕКТОР ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

НАДА РИСТОВИЋ – ИНСПЕКТОР ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Пропис	Задужени предмети			Ток поступка						Начин решавања		Статус предмета			Санкције		
	Укупно	По службеној дужности	По пријави	Обавеш.	Налог	Конт. листа	Записник	Сл. белешка/ извештај	Решење/ Закључак	Обавештење/ Сл. белешка/ извештај	А/А	у раду	Жалба	Кривична пријава/ за прив. преступ	Прек. пријава	Прек. налог	
Закон о заштити од буке у животној средини	16	11	5	14	9	8	11	7	2	13	16		1				
Закон о управљању отпадом	30	27	3	25	24	22	25	13		21	30						
Закон о прописаним утицајима на животну средину	44	31	13	32	35	30	32	23	3	28	44		1				
Закон о заштити животне средине	18	12	6	9	9	1	10	9	5	13	18						
Закон о заштити животне средине	3	1	2	1	2	3	3	2			3						
Закон о заштити ваздуха	21	15	6	14	18	13	18	9	3	12	21						

Све време, последњих 5 година, инспекција која је поступала по Закону о заштити ваздуха, као и Закону о заштити животне средине није санкционисала ниједно лице.

Иако, је организација иРеволуција током 2022. године предала пријаву Основном јавном Тужилаштву за прекомерно емитовање загађујућих материја од стране “ХК Крушик”, за период 2018-2022. године, за инспекцију заштите животне средине то није било довољно како би се ХК Крушик у 2023. години нашао у Плану инспекцијског надзора.

Истовремено, Привредни суд је у јуну 2023. Године казнио Крушик, али ни то није било довољно да се поменути ентитет нађе у Плану инспекцијског надзора за 2024. годину!

ПРЕСУДУ

1. Окр. правно лице ХОЛДИНГ КОРПОРАЦИЈА ЗА МЕТАЛОПРЕРАДУ, ОСНИВАЊЕ, ФИНАНСИРАЊЕ И УПРАВЉАЊЕ КРУШИК АД Ваљево, Владике Николаја 59, матични број 07096364, ПИБ 101493890, текући рачун води се код Српске банке АД Београд, осуђивано за привредне преступе и против истог се не води поступак за који други привредни преступ

2. Окр. одговорно лице Јованка Андрић из Ваљева, [REDACTED] од оца Радивоја, рођена 26.08.1963. године, ЈМБГ [REDACTED] држављанин РС, висока стручна спрема, заступник окривљеног правног лица од 26.01.2021. године, [REDACTED]

2

[REDACTED] неосуђивана за привредне преступе и против исте се не води поступак за који други привредни преступ

ОДГОВОРНИ СУ

1. Што су у временском периоду од јула 2018. године до јуна 2022. године, у Ваљеву, противно одредби члана 40. став 2. Закона о заштити животне средине, испуштали загађујуће и опасне материје у ваздух, на начин и у концентрацијама изнад прописаних, па су тако у наведеном временском периоду кроз котлове на угаљ и уље за дожење-стационарне изворе загађења, који нису усклађени са захтевима прописаним

План инспекцијског надзора, није вршио радикалне измене, односно скоро их уопште није вршио, према правним ентитетима у последњих 5 година, иако је познато да су у Ваљеву отворене три компаније:

Немачка компанија “Hansgrohe”;

Немачка компанија “Bizerba”;

Нова фабрика “Ваљево 3” која припада кинеској групацији “Gorenje” словеначког бренда!

План квалитета ваздуха од 2016. до 2021

Први План квалитета ваздуха за Ваљево је усвојен у новембру 2016 . године, јер је ваздух припадао квалитету ваздуха 3. категорије због прекомерног присуства суспендованих честица. Током периода важења локалне политике заштите ваздуха, квалитет ваздуха је остао исти, са просечно 140 дана прекорачења граничних вредности током године и просечном годишњом концентрацијом суспендованих ПМ10 честица у вредности од 61,14 микрограма по метру кубном, за период 2017-2021. Недуго затим, ГУ Ваљево покрене израду новог Плана квалитета ваздуха који до данас није добио дозволу од ресорног Министарства, иако носи назив План квалитета ваздуха 2022-2027 у 2024. години.

У претходно израђеном извештају организације иРеволуција, Локални одговор и Одбор за људска права Ваљево, уз учешће РЕС фондације и Националне Еколошке Асоцијације су пружили своје виђење корисности које је заједници у Ваљево донела примена првог Плана квалитета ваздуха.

Према информацијама које је пружила Градска управа Града Ваљево у тренутку објављивања овог документа у току је била израда новог Плана квалитета. Нови План је требало да буде усвојен и да се примењује од 1.1.2022, што би допринело примени мера и активности ради решавања проблема загађење ваздуха и заштите здравља грађана.

Светска здравствена организација тврди да у Ваљево у периоду 2010-2015 сваке године од последица утицаја загађеног амбијенталног ваздуха 242 особе прерано изгуби живот. За период од десет година то је преко 10 хиљада изгубљених година живота (years of life lost-YLL), процењује ова угледна међународна институција. То је непроцењив људски, социјални и економски губитак за Ваљево.

Нацрти Плана Квалитета Ваздуха за град Ваљево до данас

Иако смо закључили да претодно донет План квалитета ваздуха није донео никакав помак у решавању проблема са квалитетом ваздуха, овог пута организован је Јавни увид у нацрт плана квалитета ваздуха за град Ваљево у складу са чланом 31. Става. 1 Закона о заштити ваздуха. Истовремено, након Јавног увида који је организован сваким радним даном, ЈЛС је заказала Јавну расправу и презентацију Нацрта Плана квалитета ваздуха за 22. Новембар 2022. године.

Како је изгледала Јавна расправа ПКВа?

Овој расправи су присуствовали представници различитих удружења грађана, локалних и београдских организација, као и

појединих грађана. Иако је обрађивач оценио расправу као конструктивну, представници јавности су је назвали дебаклом институционалне процедуре, истичући недостатак јасне агенде и фокуса на суштинске делове плана.

Грађани су инсистирали на презентацији кључних делова предлога Плана, посебно мера за смањење аерозагађења, критикујући обрађивача због превише општих података. Документација је критикована због недостатка основе, као и недостатка информација о ефектима мера и временским оквирима за њихову имплементацију.

Одговор обрађивача на примедбе је подразумевао интерно састанкање са представницима организација Локални Одговор, РЕРИ и НЕА, у циљу бољег укључивања њихових истраживања у План. Међутим, до данас организацији иРеволуција није познато да је до састанка дошло, као и резултата са истог, уколико се он одвио. Такође је истакнута важност формирања Радне групе за контролу израде и имплементације Плана, са обећањем да ће град Ваљево то испунити, што и јесте, јер на коментаре достављене од стране наше организације одговоре смо добили тек у јуну 2023. године. Међутим, критике су биле упућене на недостатак систематичног приступа у претходном периоду, док је одговорила да су покушаји били спорадични и недовољно координисани. Један од важних закључака јесте формирање радне групе као и да је неопходно довољне емисија из ХК Крушик у законом прописане вредности. Иако тај закључак фигурира од 2021. године, када на Climaathon Valjevo догађају партиципира Градоначелник Лазар Гојковић са представницима 33ЈЗ из Ваљева, експертима и цивилним сектором, до данас, промене понашања ХК Крушик - није дошло.

Међутим, током почетка 2024. Године, у Ваљеву је 15. јануара забележена екстремно високо концентрација ПМ 2,5 честица од 348 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, у појединим сатима, што је практично значило да је најзагађенији град у свету по ЕУ индексу квалитета ваздуха, а такав сценарио се догодио још једном, током фебруара. Истовремено, три године су прошле од када је требао да буде донет План квалитета ваздуха за град Ваљево - најважнији инструмент за смањење аерозагађења. У истом периоду, по проценама СЗОа, у Ваљеву су се догодиле 242. превремене смрти сваке године од квалитета ваздуха, дакле, укупно 726. Иако је у истом периоду, град Ваљево лидер у

лидер у Србији по извештајима Агенције за заштиту животне средине, иако се овог пута укључила јавност, Удружења грађана локалног и националног карактера, експерти, независни стручњаци, грађани, стручне институције и фондације, цивилно друштво, али и представници делегације ЕУ - места журби није било. А и зашто би, кад је таква ситуација присутна већ 50 година, минимум.

Заштитник грађана јесте установио пропуст при доношењу ПКВ, али то не представља велики проблем, ем казна није велика, ем је купљено време да се налази употпуне и предложе још квалитетнија решења, додуше више година касније. Но, у јануару 2024. године добијамо важећи ПКВ, који случајно откривамо током марта да је важећи, истакнут на страници ГУ Ваљева, без додатног информисања јавности о одобравању од стране ресорног Министарства. Руку на срце, након презентације, не и расправе првог Нацрт ПКВа, одржане 28. новембра 2022. године, чекали смо на одговоре за коментаре 8 месеци. То нас није деморалисало да вршимо мониторинг овог процеса и употпунимо садржај за Цлиматхон Ваљево 2023 са гостима из локалних и националних институција здравља, представника локалних и националних медија, представника Топлане и Завода за јавно здравље Ваљево, активиста, представника ОЦД из Србије као и Градоначелника односно Антоана Авињона, програмског менаџера делегације ЕУ за заштиту животне средине, други пут за редом. Па тако, крајем октобра 2023. године, поноваљен је закључак који се понавља другу годину за редом, а гласи: "најважнија је примена ПКВ, јер ако постоје недостатци, успут ће бити уклоњени уколико постоји воља да се аерозагађење смањи". Међутим, ни када је удружење иРеволуција две године иницирало укључивање ГУ Ваљева у Јавни позив у мају 2022. године, од којих је 29. локалних самоуправа узело учешће у програму Уједињених Нација град Ваљево није.

Шта се крије у последњем нацрту ПКВа?

Иако темељна анализа изискује више времена, направили смо кратак осврт треће верзије, односно примени исте која треба да донесе резултат. Шта смо приметили:

Општи део

У самој структури општег дела документа приметно је мање садржаја али и одређене измене, којим је неопходно квалитетно утврдити узрок проблема, односно настајање аерозагађења. Па тако примећујемо да је једино мониторинг ЗЗЈЗ Ваљево узет у обзир иако је у Ваљевоу од 2010. године присутна државна мониторинг мрежа СЕПА, која прикупља и емитује податке у реалном времену. Нисмо ни слутили да ће грађански мониторинг који функционише више од пет година бити узет у разматрање, иако концентрације пулутантана, индикативним мерењем указују да “није исто у свим деловима града”. Фотографија у прилогу за 14.03.2024.

Укрштањем података добијених пописом грађана Ваљева 2022 године и података добијених анкетањем грађана за време израде ПКВа не добијају се јасни показатељи енергента који се користе у индивидуалним домаћинствима. Резултати пописа указују на значајну предност сагоревања дрвета као енергента, док резултати анкете говоре да је предност у утрошку електричне енергије. Дакле, узорковање је упитно.

“ХК Крушик” јесте препознат као највећи појединачни загађивач, и додатни фактори су узети у обзир којим су ЦИП и СЕТ компанија установили процену од 20-25% учешћа загађења из Крушика у укупном аерозагађењу у Ваљевоу. Међутим, јавност није упозната са податком који указује да је дошло до израде пројектне документације за нову енергану;

Важан закључак изнешен да радикалним смањења неће бити када је реч о ПМ10 и ПМ2.5 честица, као што је случај са CO2 и NOx (20%, односно 15% 2035 године). Према сценарију WEM (with existing measures), ниједна од актуелних мера не може се изборити са емисијама суспендованих честица које потичу из индивидуалних ложишта у домаћинствима, која су 2015. године преовладала;

иРеволуција је четири године за редом домаћин највеће климатске акције на свету - Climathon Valjevo, у ком учешће узимају највиши представници градске власти, представници локалних и националних установа здравља, локалних и националних организација цивилног друштва, медији, активисти, експерти у области заштите ваздуха, али и грађани Ваљева - две године за редом провејава закључак програмског менаџера делегације ЕУ за Србију: “најважнија је примена ПКВ, ако недостатци постоје у периоду имплементације треба их отклањати у ходу, као не би губили време”.

Шта смо приметили у првих “месец дана примене” мера:

- Гу Ваљева је расписала Јавни позив за избор стамбених заједница - кандидата за енергетску санацију стамбених и стамбено пословних зграда прикључених на даљински систем грејања. Други услов налаже: “објекат/објекти стамбених заједница морају бити прикључени на систем даљинског грејања”. Такав сценарио указује да нису обухваћена индивидуална ложишта иако су препозната као највећи емитери загађења у Ваљевоу, и кроз нови ПКВ као приоритетна;
- Повећати учесталост објављивања информација о квалитету ваздуха уз апел на грађане да се придржавају здравствених препорука за понашање у периоду трајање епизоде загађења, и смањење боравка на отвореном (осетљиве ргрупе, деца,...). Ова Мера/Активност налаже одговорност ГУ Ваљева, али није примећена од момента доношења ПКВ до 14. Марта, иако је у том периоду град Ваљево био минимум једном најзагађенији град по просечној присутности ПМ честица, у станом режиму, по ЕУ индексу квалитета ваздуха;
- Мера гасификација града 2021/2022, иако је израђен пројекат нема икаквих назнака када ће гасификација бити спроведена; Нејасно је како у опису мера које обухватају спречавање и смањење загађења ваздуха као и мере за побољшање квалитета ваздуха спадају:
 - Интезивирање информисања о квалитету ваздуха;
 - Обавештавање предшколских, школских и других установа;
- Нејасно на која термоенергетска постројења се односи мера “постављање наменских посуда за прихват пепела”, с обзиром да Ваљево нема термоелектрану као наведени пример; Дат је огроман значај на загађењу из саобраћаја, иако не постоје јасне процене учешћа о којој количини загађења се ради у ком периоду;
- Уништавању амброзије, иако је присутност алергених полена већ узела маха, с обзиром да је 2024. година топлија значајно, услед климатских промена, није евидентирано уништавање амброзије на територији Ваљева.

Мере које нису у пракси до сада дале резултате, а нити су вршене не указују на квантни скок у промени понашања доносиоца одлука у Ваљевоу и Републици. За сад, грађанима Ваљева остаје да верују у негативне последице климатских промена које доводе до глобалног загревања, али и температурне осцилације, односно смене топлих и хладних дана у зимском периоду када неће бити потребно сагоревати слабе енергенте у просечној мери, што директно узрокује мање оболелих од ваздуха треће категорије - мањи број перминутих по СЗО. Јер, у супротном, демантују налази мониторинга свих типова.

Детаљи о Ваљевоу из Плана квалитета ваздуха:

Шта је овим поручено, сем да замена највећег извора ПМ честица почиње врло скромно тек од 2024. године као да стање није одавно ургентно?

У Правилнику о садржају планова квалитета ваздуха у члану 3. експлицитно пише: Текстурални део Плана садржи следеће податке:

Локацију подручја повећаног загађења:

- опис локације подручја за које се План доноси (насеље, град, регион, односно зона или агломерација);
- локацију мерних станица (мапа, географске координате);
- основне информације о зони и агломерацији:
- тип зоне или агломерације (градска, индустријска или рурална);
- опис граница зоне или агломерације;
- процену величине загађеног подручја (km²);
- податке о насељености и процену становништва изложеног загађењу;
- податке о постојећим привредним и стамбеним објектима и објектима инфраструктуре;
- приказ климатских карактеристика са одговарајућим метеоролошким показатељима;
- релевантне топографске податке;
- основне информације о врсти објеката или циљних група који захтевају заштиту у зони или агломерацији;

Врсту и степен загађења:

1. листу загађујућих материја;
2. концентрације забележене у току претходних година;
3. технике коришћене за процену;
4. извор загађења;
5. листу извора емисије у зони или агломерацији одговорних за загађење;
6. укупну количину емисија из тих извора (у тонама по години);
7. податке о главним изворима емисије из других региона и укупној 8. количини емисија из тих извора (у тонама по години), уколико су одговорни за загађење, односно уколико утичу на Планом обухваћену зону;
8. анализу осталих фактора који су утицали на појаву загађења
9. податке о осталим факторима одговорним за загађење (нпр. преношење загађујућих материја, укључујући прекогранично преношење, формирање секундарних загађујућих материја у атмосфери);
10. податке о могућим мерама за спречавање деловања осталих фактора;
11. опис мера које обухватају мере за спречавање или смањење загађења ваздуха као и мере за побољшање квалитета ваздуха које су предузете пре доношења Плана: локалне, регионалне, националне и међународне мере; забележене ефекте тих мера; опис мера са циљем спречавања или смањења загађења ваздуха као и за побољшање квалитета ваздуха које су предузете након доношења Плана:

- a) списак и опис свих мера;
- b) распоред имплементације.

План може да садржи и мере прописане краткорочним акционим плановима, као и специфичне мере намењене заштити осетљивих група становништва, посебно деце.

У зонама и агломерацијама у којима је ваздух треће категорије доноси се План квалитета ваздуха и у случајевима када су већ предузете дугорочне мере за побољшање квалитета ваздуха, а загађење превазилази ефекте тих мера, у складу са Законом. Град Ваљево, иако има све карактеристике агломерације, до данас то није. Болдиране тачке са овог списка интересују грађане, а баш оне недостају у пуном обиму у претходном Плану квалитета ваздуха за Ваљево иако је формално усвојен у ресорном министарству (као и у другим ПКВ у Србији). Сви остали набројани делови ПКВ су техничке природе и служе бољем приказу или као улазни подаци за дефинисање адекватних мера. Проблем непоштовања примене назначених активности је у следећем:

1. ГУ Ваљева (као и у другим градовима и општинама) нема знања, интересовања, нити је то у политичким агендама политичких опција, а самим тим и свест да неће бити консеквенци ако не процене број становника који су изложени прекомерном загађењу ваздуха у Ваљеву.
2. Ако буде приказана врста и степен загађења током више година јасно је да је то признање кривице за неспровођење законске обавезе заштите здравља (посебно осетљивих категорија) као вишег јавног интереса.
3. Да би се презентовала листа извора загађујућих материја неопходно је имати ажуран и комплетан Локални регистар извора загађивања (ЛРИЗ) што није случај у Ваљеву. Неопходно је пописати све релевантне емитере загађујућих материја и вршити редован мониторинг. Уз то треба знати да је слика емитера потпуна тек када се укључе и подаци из Националног регистра извора загађивања (НРИЗ) који води Агенција за заштиту животне средине.
4. Опис мера које су предузете у циљу смањења аерозагађења, а посебно оне које су предузете пре доношења ПКВ су празан списак или због њиховог непостојања или неспровођења или неадекватности. Једини доказ да се спроводе потребне мере у квантитативном и квалитативном спектру је уочљиво побољшање

квалитета ваздуха, одн приказ ефекта тих мера, чега нема у Ваљеву ни у најави.

5. Такође нема ни процене планираног побољшања квалитета ваздуха (у % или у нивоу концентрација загађујућих материја) у наредном временском периоду што ПКВ не чини квалитетно моделованим.

6. Све мере морају да имају дефинисан временски оквир и планирани ефекат, као и индикаторе праћења. У случају споријег остварења од плана неопходно је брзо открити узроке и или променити мере, или отклонити узроке који су до тога довели (нпр измештање саобраћаја из центра може довести до повећања загађења у зонама где се због тога интензивирао саобраћај)

7. Дугорочни стратешки планови морају да су у складу са другим јавним политикама, односно да не буду у колизији, што се у Ваљеву не може одредити јер нема адекватних планова ни за један циљ.

8. Важност постојања одговорних лица и органа за спровођење ПКВ је неспорна јер то подразумева санкционисање пропуста, али у случају Ваљева то је формално наведено у ПКВ или је унапред аболирано због неспорних пропуста јер је заказао читав систем управљања квалитетом ваздуха, а не само појединац.

Примарни извори честичног загађења у Ваљево

Извори емисија суспендованих честица за град Ваљево још увек нису приступачни. Захваљујући резултатима истраживања спроведена у протеклих пар година РЕС фондације, као и резултатима пописа становништва, могуће је са приближном тачношћу утврдити биланс грејања домаћинства. Према доступним информацијама, емисије повезане са грејањем домаћинства су значајан, а вероватно и најзначајнији извор емисија суспендованих честица. Не треба занемарити ни емисије повезане са грејањем јавних и комерцијалних зграда, као ни емисије из индустрије, иако је град Ваљево указао на тренд замене котлова попут касарне Живојин Мишић, Друге основне школе и установе Завод за јавно здравље Ваљево.

Посебно место заузимају емисије из Холдинг корпорације "Крушик", који је препознато као највећи појединачни извор загађења када су у питању суспендоване честице. У нацртима Плана квалитета ваздуха, ХК Крушик је препознат као највећи појединачни загађивач чије учешће износи 20-25% од укупног аерозагађења у Ваљево. Други најважнији емитери суспендованих честица су индивидуална ложишта код грађана Ваљева, која имају учешће око 70% на целој територији града, иако нема израђеног катастра индивидуалног ложишта да би тај проценат био потврђен, податке смо добили из истраживања РЕС фондације.

Што се тиче потрошње угља у "Крушику", не могу се прецизно утврдити у летњем периоду, док у зимском периоду утрошња сирове Колубаре износи 3-5 тона на сат без навођења времена на које се односи та потрошња). Капацитет котла у "Крушику" је 37,6 MW. Граничне вредности емисија прашкастих материја из овог извора вишеструко премашују дозвољене вредности (преко 8 пута) из Уредбе о граничним вредностима емисија загађујућих материја у ваздух из постројења за сагоревање. Назначена потрошња лигнита

указује да је укупна потрошња лигнита упоредива са укупном потрошњом угља за грејање домаћинства у Граду Ваљевоу. Свакако, подаци о потрошњи угља нису довољно поуздани. Неопходно је да се емисије из овог постројења (и свих других) доведу у законом прописане вредности, што локална самоуправа мора да испуни своје обавезе користећи надлежности које има, а које се тичу пре свега инспекцијског надзора.

Усвојен НЕРП већ годину и по дана на снази, али без резултата у Ваљевоу

У складу са све већим глобалним напорима за заштиту животне средине и смањење загађења ваздуха, Србија је усвојила важне регулативе и програме како би допринела општем циљу побољшања квалитета ваздуха. Једна од кључних иницијатива је Уредба о граничним вредностима емисија загађујућих материја у ваздух из постројења за сагоревање, која је донета у складу са Законом о заштити ваздуха.

Ова уредба прецизира граничне вредности за емисије загађујућих материја из постројења за сагоревање, прописује начине и рокове за подношење података, као и поступак за утврђивање укупних годишњих емисија. Важно је истаћи да се ове одредбе примењују на постројења за сагоревање, без обзира на њихову величину - могу бити велика, средња или мала. Емисије загађујућих материја из ових постројења утврђују се на основу мерења и/или израчунавања параметара емисија, што омогућава ефикасније праћење и контролу нивоа загађења. У складу са обавезама као уговорне стране Енергетске заједнице, Влада Србије је усвојила Национални

емисијски редуцијски план (НЕРП), док ће имплементација НЕРП-а до 2027. године предвиђа значајним смањењем емисија загађујућих материја у ваздух из старих великих постројења за сагоревање.

Овакав сценарио је од кључног значаја за грађане Србије, а примена оваквог сценарија у директној је вези са смањењем превремено преминулих житеља Ваљева, као и значајног смањења оптерећења установа здравља у Ваљевоу, када се узме у тумачење израда Нацрта новог Плана квалитета ваздуха у Ваљевоу 2022-2027, у ком је ХК Крушик препознат као највећи појединачни загађивач, чије је учешће у аерозагађењу Ваљева од 25% у зимском периоду.

Методологија израде анализе и оцена учинка Програма заштите ваздуха 2030 за град Ваљево

Како бисмо обезбедили вредносне информације за израду Анализе Програма заштите ваздуха 2030 за град Ваљево, у периоду трајања пројекта 01. септембар 2023. године, до средине априла 2024. године, пратили смо доношење и имплементацију следећих политика за град Ваљево:

- Плана квалитета ваздуха 2022-2027 НАЦРТ друга верзија
- Нацрт Плана квалитета ваздуха за период 2023-2028. Године - исправљен и допуњен, са одговорима Министарства
- Програм контроле квалитета ваздуха 2022-2023
- Програм контроле квалитета ваздуха 2024-2025
- Јавне Позиве ГУ управе Ваљева у периоду 2019-2024 а који се доводе у везу са аерозагађњем;
- Акциони План побољшања квалитета ваздуха

Са тим у вези, сегментирали критеријуме које сматрамо неопходним да би се Програм заштите ваздуха 2030 за град Ваљево спроводио квалитетно, односно донео резултат у смањеном броју прекомерно загађених дана, али и значајно важнијем сегменту процене - просечним дневним вредностима загађујућих материја у ваздуху у Ваљеву. Међутим, кровни инструмент План квалитета ваздуха за град Ваљево још увек није одобрен од стране Министарства животне средине и с обзиром да не постоји дефинитивна верзија за време израде Анализе нисмо могли да утврдимо:

Ефективност Програма која се огледа у планираним ефектима и исходима и са тим уз вези није остваримо квантификовати разлике. Да ли су изабране активности/мере релевантне и најадекватније за постизање резултата Плана квалитета ваздуха али и Програма заштите ваздуха;

Ефикасност Програма није могуће установити са показатељима и циљаним вредностима које су дефинисане Програмом заштите ваздуха 2030, односно у нацрту последње верзије Плана квалитета ваздуха, и истовремено колико одступају од трошкова који су планирани, као и да ли су ангажовани ресурси били довољни за остварење резултата. Додатно, постојеће стање имплементација ПКВа нам указује да било који резултат који се може приписати није у складу са утврђеним роковима пројектованим Програмом заштите ваздуха 2030.

Релевантност Програма се односи на циљеве политике у непосредној корелацији са локалним јавним политикама за коју сматрамо да је делимично испуњена без изгледних разлика у унапређењу мониторинга квалитета ваздуха у Ваљеву, али која до данас није донела резултат у смањеном аерозагађењу. Због тога, наша оцена је да нису задовољене потребе свих циљних група, примарно осетљивих (деца, старији од 65 година, труднице) секундарно (жители града Ваљева) али и свих других који се доводе у корелацију са решавањем проблема аерозагађења.

Одрживост Програма се односи на финансијске и економске механизме који су успостављени у циљу дуготрајних и одрживих користи ове јавне политике сматрамо делимично испуњеним у

периоду септембар 2023. - март 2024. јер је Град Ваљево је од Министарства заштите животне средине добио укупно 85 милиона динара за два пројекта. У циљу реализације пројекта смањења загађења ваздуха у Србији пореклом из индивидуалних извора, Министарство је издвојило 50 милиона динара, док је из буџета града Ваљева издвојено 12,5 милиона динара. За реализацију другог пројекта који предвиђа набавку, замену, реконструкцију и санацију котларница за грејање у 2024. години, Министарство је издвојило 35 милиона динара, што са 15 милиона динара из буџета града Ваљева, чини укупно 50 милиона динара. Овај Уговор се односи за период у 2024. Години. Уговори су потписани за доделу укупно 700 милиона динара за пројекте замене котлова у топланама и јавним установама, подршку замени индивидуалних ложишта и уклањања дивљих депонија. Одговор на упит: *“да ли се у оквиру важећег регулаторног оквира може омогућити трајније креирање користи од конкретне јавне политике?”* не можемо да дамо, јер не постоји јасна усклађеност постојећег стања нити гаранција да ће се убудуће догађати. Док, са досадашњом праксом капацитети ЈЛС нису указали да је трајно могуће одржавати позитивне ефекте конкретних јавних политика које смо пратили.

Препоруке за Министарство заштите животне средине и ГУ Ваљево

1. Изменити и допунити последњу верзију нацрта Плана квалитета ваздуха 2023-2028 у складу са коментарима које су доставиле организације цивилног друштва, као и независни експерти. Након ревизије свих коментара Министарству животне средине препоручујемо да усвоји План квалитета ваздуха, с обзиром да је ова обавеза ГУ Ваљева истекла 2021. године, када је организација иРеволуција иницирала доношење ПКВа ГУ Ваљева.

2. Усагласити реалну процену замене Топлотних пумпи са уређајима на дрва који испуњавају захтеве Директиве о еко дизајну и према томе одредити средства за набавку и инсталацију топлотних пумпи, јер процена за 2024. годину износи укупно замењених 279. На јавним позивима који се тичу аерозагађења, односно енергетске санације домаћинстава и стамбених јединица укупно до Јавног позива у 2024. години. Пријављено мање од 10 потенцијалних корисника, а иРеволуција је методом пропитивања потенцијалних корисника утврдила да је дошло до одустајања током пријаве на исти Позив. Разлог лежи у томе да понуде који је ГУ Ваљева са својим подизвођачим понудила

ОЧЕКИВАНО УВОЂЕЊЕ НОВИХ УРЕЂАЈА КОЈИ ИСПУЊАВАЈУ
ЗАХТЕВЕ ДИРЕКТИВЕ О ЕКО - ДИЗАЈНУ

Детаљи о Ваљеву (збирно)							
Уређаји на дрва који испуњавају захтеве Директиве о еко - дизајну (пелети)	279	1384	3111	4787	6413	7988	9514
Топлотне пумпе	279	1384	3111	4787	6413	7988	9514

3. За извршење посебног циља 1: “Смањење емисија SO₂ за 92% и суспендованих честица PM_{2.5} за 58,3% из сектора енергетике (укључујући саобраћај и индивидуална ложишта) 2030. године у поређењу са 2015. Годином”.

С обзиром да се ваљевска топлана налази у зони средње густине насељености становања, неопходно је вршити редован

мониторинг квалитета ваздуха како би се установио стваран утицај на животну средину, са приоритетом мерења у зимском периоду, до једном месечно. Неопходно је узети у обзир истраживање утицаја метеоролошких параметара како би се унепредиле еколошке перформансе ове јавне установе. За извршење Посебног циља 1 очекује се долазак природног гаса у 2024. години, што не сме представљати препреку за контролна мерења емисија из горионика на мазут, односно природни гас. При узорковању, мерењу и анализи емисије, користити стандардне процедуре и методе које су у складу са правном регулативом и постојећим Законом о заштити ваздуха, односно новим који у међувремену буде донешен;

4. Назив мере/политике: Спровођење најмање Еуро стандарда за половна увезена возила: Еуро 5/V од 1. јануара 2024. и Еуро 6/VI од 1. јануара 2025. Године. Ова мера није започета 1. јануара 2024. године, односно 1. јануара 2025. неће отпочети имплементација мера за возила Еуро 6/VI и са тим у вези грађани Ваљева али и други издвојени градови који су препознати као приоритетни Програмом заштите ваздуха 2030, Београд, Ниш, Крагујевац и Ужице), треба да остваре предност у учешћу већом субвенцијом у односу на друге градове који ће једнако партиципирати на истим позивима. Град Ваљево је током 2023. године бележио просечно умањену зараду за 10.934 рсд у односу на Републички просек, у 2024. тај износ је увећан на 11.807 рсд;

5. Неопходно је извршити ревизију Плана инспекцијског надзора у ком ће бити уписан ХК Крушик. У 2024. години ХК Крушик није препознат као загађивач уопште, познато је да је ХК Крушик прекомерно емитовао загађујуће материје у за период од 2018-2022. године те је и кажењен током јуна 2023. године;

6. Неопходно је извршити допуну Плана инспекцијског надзора са следећим компанијама које послују на територији Ваљева:

- Немачка компанија “Hansgrohe”;
- Немачка компанија “Bizerba”;

- Нову фабрику “Ваљево 3” која припада кинеској групацији “Gorenje” словеначког брэнда;

7. Израдити катастар индивидуалних (малих и средњих) ложишта за град Ваљево. За време израде Плана квалитета 2023-2027 представљен је број индивидуалних ложишта који износи око 10.000. Попис из 2022. године нема јасан показатељ и ком броју индивидуалних ложишта се ради, као и врсти енергента који становници користе. Са тим у вези, препорука се односи на израду катастра индивидуалних ложишта по примеру града Пирота јер је град Ваљево већ партнер USAIDa на истом програму Боља енергија за све којим ће се мапирати реални извори загађења на локалном нивоу и пружити основ за стратешко и дугорочно решавање овог проблема.

8. Унапредити мониторинг квалитета ваздуха у Ваљеву по препорукама које је иРеволуција доставила ГУ Ваљева 13. октобра 2022 године. Препоруке су доступне на веб страници организације иРеволуција и видљиве на линку - <https://irevolucija.net/wp-content/uploads/2022/10/Preporuke-za-unapredjenje-monitoringa-kvaliteta-vazduha.pdf>

9. Израдити и објавити ажуран Локални регистар извора загађења како би подаци били коришћени при изради Плана Квалитета ваздуха 2023-2028, док се ПКВ још увек налази у нацрту, односно нема одобрење од ресорног Министарства;

10. За примену Плана квалитета ваздуха нацрт верзија 2023-2023:

- 1) У новој верзији објавити списак мера које су биле донете у претходном Плану квалитета ваздухаи проценат остварења
- 2) Посебно издвојити мере које су спроведене у процентима мањим од 30% и разлоге због неиспуњавања мера;
- 3) Обезбедити ажурну статистику надлежних медицинских институција о новооболелим, различитих категорија становништва које се директно везују за утицај аерозагађења на

здравље, са фокусом на децу;

11. С обзиром да је компанија **ХК Крушик највећи појединачни узрочник високих концентрација полутаната**, а пре свега суспендованих честица неопходно је на нивоу одговорности компаније, владе Републике Србије и Министарства одбране постићи договор о хитној промени енергента која ће резултирати закључком Владе. Неопходно је дефинисати мере и рекове за фазну реализацију.

12. За све прописане мере у ПКВ **дефинисати индикаторе** за проверу степена реализације и њихове успешности и то искључиво у квантитативном смислу (број дана са прекорачењима и средње годишње вредности) са посебним акцентом на ефикасност мера у зимској половини године):

1) у рад контролног органа/тела/комисије за праћење остварења ПКВ делегирати бар 1/3 чланова које ће предложити удружења грађана;

2) резултати индикатора, односно праћење реализације мера из ПКВ на кварталном нивоу морају бити доступни јавности у форми извештаја;

3) дефинисати у сарадњи са осталим органима (сектор за ванредне ситуације МУП а, ГЗЈЗ Ваљево, сви медији..) начин обавештавања/узбуњивања грађана у ситуацијама појаве изразито опасног нивоа аерозагађења- везано за краткорочне акционе планове.

Извори

- Извештај ЕЕА

[https://www.eea.europa.eu/publications/harm-to-hu-man-health-from-air-pollution/;](https://www.eea.europa.eu/publications/harm-to-hu-man-health-from-air-pollution/)

- Град Ваљево Заштита животне средине

https://valjevo.rs/Dokumenta/GradValjevo/Zastita_Sredine/P-KV-VALJEVO-2022-2027_NACRT%20I.pdf;

https://valjevo.rs/Dokumenta/GradValjevo/Oglasi_Obavestjenja/2021/Javni_poziv_mera_ener_efik.pdf;

https://valjevo.rs/Dokumenta/GradValjevo/Oglasi_Obavestjenja/2021/konacna-lista-krajnjih-korisnika-izolacija-stambenih-zgrada.pdf;

https://valjevo.rs/Dokumenta/GradValjevo/Oglasi_Obavestjenja/2021/konacna-lista-kajnjih-korisnika-zamena-stolarije.pdf;

https://www.valjevo.rs/valjevo_wp/wp-content/uploads/2022/12/Uredba-o-energetski-ugrozenom-kupcu.pdf;

- Историјски преглед квалитета ваздуха у Ваљеву

Подаци преузети са радова истраживачких налаза изложбе “50 година знамо”;

- QR кодови:

<http://www.amskv.sepa.gov.rs/>

<https://xeco.info/xeco/vazduh/>

<https://sensor.community/en/>

<https://klimerko.org/>

Извештавања о аерозагађењу у Ваљеву

<https://www.valjevskaposla.info/>

<https://vreme.com/>

Инспекцијски надзор у Ваљеву

<https://valjevo.rs/Dokumenta/GradValjevo/Dokumenta/2020/Izvestaj%20o%20radu%20inspekcijski%20poslovi.pdf>

https://valjevo.rs/Dokumenta/GradValjevo/Dokumenta/2021/Izvestaj_inspekcija_20.pdf

https://valjevo.rs/Dokumenta/GradValjevo/Dokumenta/2022/Izvestaj_inspekcija_21.pdf

https://valjevo.rs/Dokumenta/GradValjevo/Dokumenta/2022/Izvestaj_inspekcija_22.pdf

https://valjevo.rs/Dokumenta/GradValjevo/Dokumenta/2024/Izvestaj_inspekcija_23.pdf

Препоруке

<https://irevolucija.net/wp-content/uploads/2022/10/Preporuke-za-unapredjenje-monitoringa-kvaliteta-vazduha.pdf>

У изради документа су учествовали:

Миленко Јовановић - један од онивача Националне Еколошке Асоцијације из Београда;

Дејан Лекић - један од онивача Националне еколошке асоцијације (НЕА) и оснивач портала Екстремна екологија (xЕсо – Ехтреме Ецологиу), творац десктоп и мобилних апликација xЕсо Ваздух, xЕсо Полен и xЕсо Оџак;

Марија Марковић - мастер инж. архитектуре, New Age digital studio

Аутор публикације је Владимир Радосављевић - дипл. менаџер у информационим системима